

До Національної академії внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук,
професора Олександра Дудорова
на дисертацію Микити Мартишка
«Кримінально-правова характеристики умисного знищення
або пошкодження майна»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Аксіоматичним є положення про те, що благополуччя громадян та економічна стабільність у суспільстві значною мірою залежать від захищеності власності. Значимість власності як економічної основи розвитку суспільства і показника добробуту його членів підтверджується закріпленням права власності як основоположним міжнародно-правовим документом із питань прав і свобод людини і громадянина – Загальною декларацією прав людини (ст. 17), так і Конституцією України (ст. 41). Важливою гарантією реалізації конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю виступає передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК) відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності. При цьому періодично оприлюднювані дані судової статистики засвідчують, що посягання на власність, попри війну, продовжують належати до одних із найбільш поширених кримінальних правопорушень.

Суспільна небезпека умисного знищення або пошкодження майна з-поміж іншого зумовлена тим, що за умов сучасного соціально-економічного розвитку таке посягання на власність нерідко виступає способом ведення протиправної конкурентної боротьби, примушування підприємців, політичних і громадських діячів до певних поступок чи, навпаки, засобом помсти за їх непоступливість. Повномасштабна ж війна РФ проти України призвела до поширення ініційованої ворожими спецслужбами практики підпалів транспортних засобів

ЗСУ та інших сил оборони України, що актуалізує питання належної кримінально-правової кваліфікації таких дій, адже суперечлива правозастосовна практика, яка має місце на сьогодні з цього питання, не сприяє досягненню правової визначеності як одного зі складників верховенства права.

Слід враховувати і те, що не завжди умисні знищення або пошкодження майна є кримінальними правопорушеннями саме проти власності, через що виникають складнощі під час кваліфікації таких посягань та, зокрема, при розмежуванні між собою суміжних кримінальних правопорушень.

Крім того, у багатьох випадках за знищення (зруйнування), пошкодження (зіпсуття) певних видів майна передбачено адміністративну відповідальність. При з'ясуванні співвідношення численних норм КК та КУпАП про відповідальність за знищення і пошкодження майна, складно не погодитись із М. Хавронюком у тому, що наявність такої кількості створює їх конкуренцію, яка ускладнює кваліфікацію, а також породжує колізію норм, що є вельми небажаним явищем для правозастосовної практики.

Хоч завдяки зусиллям Верховного Суду (ВС) внесено ясність із дискусійного в юридичній літературі питання про (не)обов'язковість шкоди у великих розмірах для кваліфікації вчиненого за ч. 2 ст. 194 КК у випадках умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, украй бажано, щоб кримінальний закон у цьому аспекті був удосконалений (для усунення прояву правової невизначеності). Адже окремі вітчизняні дослідники небезпідставно вказують на те, що, сформулювавши відповідні висновки щодо застосування ст. 365 і ст. 194 КК, ВС відкрив «скриньку Пандори», поставивши під сумнів наявну систему кваліфікуючих ознак як одного з важливих засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Актуальності обраній темі додає і та обставина, що своє бачення вирішення проблеми, досліджуваної у дисертації М. Мартишка, запропонувала робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, яка, фіналізувавши свої

високоінтелектуальні зусилля, представила на суд професійної спільноти підсумковий варіант проекту нового КК України (на момент підготовки цього висновку – контрольний текст проекту станом на 2.04.2025). Оптимальність формулювань потенційного кримінального закону (зокрема його статей 6.1.4, 6.1.5 і 6.1.6, в яких мовиться про знищення чи пошкодження чужого майна, і статей 6.1.2 і 6.1.3, присвячених обставинам, які підвищують тяжкість злочинів проти власності), як й інші напрацьовані наукою пропозиції *de lege ferenda* у частині кримінально-правової протидії умисному знищенню чи пошкодженню чужого майна потребують теоретичного осмислення (зокрема, в частині визначення долі кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за знищення або пошкодження майна «спеціальних» потерпілих). Тим більше, що відповідні теоретичні пропозиції відзначаються контраверсійністю. Наприклад, задля унеможливлення скорочення сфери застосування досліджуваної кримінально-правової заборони одні дослідники висловлюються за законодавче зменшення розміру шкоди як криміноутворювальної ознаки некваліфікованого умисного знищення або пошкодження чужого майна, інші пропонують обов'язково враховувати майнове становища потерпілої особи, треті ж наполягають на поверненні шкоді у великих розмірах як ознаці складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК, статусу оцінного поняття.

Новизна представлених теоретичних результатів проведеного дослідження, їх наукова обґрунтованість та відповідність темі дисертації, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Новизна здобутих результатів визначається тим, що дисертація М. Мартишка є одним із перших в Україні монографічних досліджень, присвячених кримінально-правовій характеристиці умисного знищення або пошкодження чужого майна. У цій роботі з-поміж іншого знаходить послідовну реалізацію конструктивна наукова ідея подальшої диференціації кримінальної відповідальності за вказане посягання на власність.

Наукова обґрунтованість переважної більшості положень, які становлять

наукову новизну (с. 21–23), і загальних висновків (с. 193–200), що відповідають сформульованій темі дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням низки різноманітних методів пізнання (с. 21, 29–37, 86), вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені перед собою мету і завдання (с. 20).

У своїх міркуваннях здобувач спирається на здобутки кримінально-правової та кримінологічної науки, статистичні дані, положення цивільного та іншого регулятивного законодавства, довідникову літературу, законопроекти і супровідні матеріали до них. Зокрема, оцінка положень проекту нового КК України вирізняються виваженістю. Текст дисертації містить посилання на матеріали судової практики, яким дається критична оцінка та за допомогою яких вдало ілюструються законодавчі і теоретичні положення.

Забезпеченню достовірності здобутих результатів сприяло включення в структуру кваліфікаційної наукової роботи окремих підрозділів, присвячених історії розвитку вітчизняного кримінального законодавства про відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна і зарубіжному досвіду кримінально-правової протидії такому посяганню на власність (підрозділи 1.2 і 1.3, відповідно).

До наведених у дисертації положень, які характеризуються (повністю або частково) новизною і достатньою мірою аргументовані здобувачем, є підстави віднести положення про:

доцільність заміни вжитого у ч. 2 ст. 194 КК формулювання «те саме діяння» зворотом «протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна»;

історичні періоди еволюції законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за досліджуване посягання;

можливість кримінально-правової оцінки умисного знищення або пошкодження власного застрахованого майна як шахрайства;

доцільність уточнення назви розділу VI Особливої частини КК;

можливість вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом бездіяльності;

доречність доповнення ст. 194 КК вказівкою на протиправність передбаченої нею поведінки з урахуванням того, що умисне знищення або пошкодження чужого майна може бути і правомірною поведінкою;

завищеність шкоди у великих розмірах як криміноутворювальної ознаки некваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 194 КК, матеріальну конструкцію складу цього злочину і необхідність законодавчого коригування згаданого показника;

безпідставність врахування при кваліфікації вчиненого за ст. 194 КК заподіяння моральної шкоди та майнової шкоди у формі втраченої вигоди;

можливість вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна з різних мотивів;

доцільність законодавчого закріплення 14-річного віку як ознаки суб'єкта кваліфікованого (особливо кваліфікованого) умисного знищення або пошкодження чужого майна;

правильність обмежувального тлумачення інших тяжких наслідків як однієї з кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження чужого майна;

ознаки та критерії, за якими умисне знищення або пошкодження чужого майна слід відмежовувати від суміжних складів злочинів.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю.

У дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності – плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Водночас ознайомлення із дисертацією М. Мартишка дозволяє висловити **окремі побажання і критичні судження.**

1. Одне з положень наукової новизни, розмічених у рубриці «уперше», полягає у пропозиції виключити статті 347, 347¹, 352, 378, 399 з КК, а ч. 2 його

ст. 194 доповнити спеціальним потерпілим – особою, яка виконує службові повноваження чи професійні обов'язки, з метою усунення зайвої диференціації кримінально-правових норм, яка призводить до порушення конституційного принципу неможливості подвійного притягнення винного до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (с. 22).

Передусім висловлю сумнів у коректності:

а) віднесення викладеного положення до рубрики «уперше», адже у дисертації Р. Бориславського «Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України» (Львів, 2020, с. 191) висувалась подібна пропозиція – доповнити ст. 194 КК ч. 3 у такій редакції: «злочин, передбачений частиною першою або другою цієї статті, вчинений щодо майна особи у зв'язку із її службовою, громадською або професійною діяльністю, або майна, яке має особливу цінність, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах». Відповідно, статті 347, 347-1, 378, 399 із КК пропонувалось виключити. До того ж, судячи з тексту дисертації, положення про зайвість розглядуваного прояву диференціації кримінальної відповідальності саме через звернення до конституційного принципу *non bis in idem* обстоювала у своїй одноособовій публікації за 2024 р. наукова керівниця дисертанта О. Шармар, на статтю якої М. Мартишко слушно посилається (с. 106);

б) розміщення твердження про зайву диференціацію, її негативні наслідки та необхідність відповідних законодавчих змін у вступі (с. 18–19). Якщо здобувач був у цьому впевнений вже на початку написання своєї кваліфікаційної наукової роботи, то на якій підставі він відносить це ж положення до нових результатів, заради одержання яких і здійснювалось дисертаційне дослідження?

Вважаю, що пропонований до включення у ч. 2 ст. 194 КК зворот «протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене... щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій» не охопить всі можливі випадки умисного зниження або

пошкодження чужого майна, карані на сьогодні за статтями 347, 347¹, 352, 378, 399 КК. Зокрема, як бути з громадянином, який виконує громадський обов'язок, і близькими родичами «спеціальних» потерпілих? З іншого боку, згаданий зворот дозволить визнавати потерпілими від злочину, передбаченого ч. 2 поліпшеної ст. 194 КК, і тих осіб, які нині в спеціальних (щодо ст. 194 КК) нормах не фігурують. Цікаво, такі змістовні зміни кримінального закону входили у наміри здобувача, коли він формулював свої пропозиції щодо його вдосконалення? Щонайменше у тексті роботи відшукати аргументи на користь цих змін не вдалося.

У вступі дисертації її автор вказує на «необхідність поглибленого дослідження проблемних питань застосування положень кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна» (с. 19). Щоправда, у дисертації відсутнє дослідження практики застосування статей 347, 347¹, 352, 378, 399 КК, результати якого справді б засвідчили зайвість наявної диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження чужого майна, її неефективність і порушення конституційних принципів *non bis in idem* і рівності перед законом. Наведена дисертантом аргументація на користь виключення з КК статей 347, 347¹, 352, 378, 399 як спеціальних норм, які лише дублюють загальну заборону (ст. 194 КК), потребувала посилення за рахунок звернення до матеріалів правозастосовної практики.

2. Висловлювання дисертанта (нижче вони викладаються в його редакції – О. Д.) щодо кваліфікації вчиненого загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження чужого майна, що не заподіяло шкоду у великих розмірах, є суперечливими. Так, на с. 63–64 стверджується: «Враховуючи той факт, що ч. 1 ст. 194 КК України є основним складом по відношенню до ч. 2 ст. 194 КК України, то для застосування за ч. 2 ст. 194 КК України необхідна наявність обов'язкових ознак основного складу злочину, наприклад умисне знищення чужого майна, що спричинило шкоду у великих розмірах і ознаку, яка міститься в кваліфікуючих ознаках, передбачених у ч. 2 ст. 194 КК України».

Подібна думка наведена на с. 88: «...негативним в чинному КК України є неврахування положень радянського законодавця (ч. 2, ст. 89, ч. 2 ст. 145 КК УРСР) при формулюванні ст. 194 КК України. Це призвело до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, яке не спричинило шкоди у великих розмірах, не є кримінально-караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом». На с. 159 можна прочитати: «... ч. 2 ст. 194 КК України має відсильний характер до ч. 1 ст. 194 КК України, який виражається у словосполученні «Те саме діяння», і в ч. 2 ст. 194 КК України є матеріальним складом, як і в ч. 1 ст. 194 КК України. Керуючись логічним тлумаченням кримінального закону формулювання «Те саме діяння» повністю охоплює ознаки матеріального складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, а саме: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у «великих розмірах». Натомість на с. 155 викладається фактично протилежна позиція: «Словосполучення «те саме діяння», вжите в диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України, указує на те, що до дії, передбаченої цією статтею, слід відносити тільки знищення (пошкодження) майна, а шкода у великих розмірах є наслідком, який виступає криміноутворюючою ознакою лише для ч. 1 ст. 194 КК і не є необхідною для кваліфікації за ч. 1 ст. 2 цієї статті».

Показана непослідовність здобувача явно не прикрашає і спонукає звернутись до нього з проханням під час захисту уточнити свою позицію із розглядуваного спірного питання кваліфікації. До речі, дисертант обізнаний із позицією ВС, згідно з якою розмір спричиненої майнової шкоди не має значення, якщо умисне знищення чи пошкодження чужого майна здійснюється загальнонебезпечним способом. Зауважу, однак, що відповідний правозастосовний орієнтир був вперше сформульований не у постанові ВС від 5 листопада 2020 р. у справі № 536/621/16-к, як це впливає з висловлювань М. Мартишка (с. 151, 156), а на півтора роки раніше – у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду ВС від 27 березня 2019 р. у справі № 1-8/2012 (саме винесенню цієї ухвали передувало звернення до членів Науково-консультативної ради при ВС).

3. Дисертант небезпідставно вказує на те, що законодавчо закріплений параметр шкоди у великих розмірах як криміноутворювальної ознаки некваліфікованого умисного знищення або пошкодження чужого майна (ч. 1 ст. 194) є невиправдано високим (у 2025 р. це 378 500 грн.), і що потрібно зменшити мінімальний розмір шкоди для уможливлення кваліфікації вчиненого за ч. 1 ст. 194 КК (с. 121–123, 145). Однак у підсумкових пропозиціях *de lege ferenda* (с. 199–200) конкретних положень щодо вирішення цієї злободенної проблеми, на жаль, не наводиться (мова, вочевидь, мала йти про зміну п. 3 примітки ст. 185 КК), а це засвідчує незавершеність міркувань здобувача. Поза увагою М. Мартишка залишився і сформульований в юридичній літературі (І. Чугуніков) альтернативний варіант розв'язання позначеної проблеми – повернення шкоди у великих розмірах як ознаці основного складу злочину «умисне знищення або пошкодження чужого майна» статусу оцінного поняття.

До слова дисертант некритично відтворює висловлювання Р. Бориславського про те, що в окремих аспектах врегулювання кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження майна у КК 2001 р. був «кроком назад» порівняно з КК 1960 р. Передусім це стосується редакції ч. 2 ст. 194 КК: незначні зміни у формулюванні цієї правової норми (порівняно з ч. 2 ст. 145 КК 1960 р.) мовляв призвели до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що не спричинило шкоди у великих розмірах, перестало бути кримінально караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом (с. 63). По-перше, це твердження суперечить наявній судовій практиці, уніфікованій завдяки правовій позиції ВС, про що йшлося вище. По-друге, уточню таке: первісно КК 2001 р. встановлював, що шкода у великих розмірах, яка заподіюється через знищення або пошкодження майна, є оцінною ознакою, а отже, розмір такої шкоди визначався залежно від обставин справи за углядом правозастосувача. Цілком очевидно, що за такого законодавчого підходу проблем із кваліфікацією скоєного за ч. 2 ст. 194 КК не виникало: оскільки конкретний розмір шкоди був нормативно невизначеним, на перший план виходили особливо небезпечний спосіб вчинення знищення або

пошкодження майна та наслідки, які в результаті наставали. Зміни, внесені до примітки ст. 185 КК на підставі Закону від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», утворили дисбаланс у ст. 194 КК, а диспозиція ч. 2 цієї статті залишилась без належного коригування.

4. На думку здобувача, якщо внаслідок відповідного протиправного діяння майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, то вчинене кваліфікується як замах на кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 194 КК, із посиланням на відповідну частину ст. 15 КК (с. 125, 197). У порядку ведення дискусії поставлю для обговорення питання, чи узгоджується викладена позиція з:

а) іншим висловлюванням дисертанта, а саме: «Якщо вартість знищеного чи пошкодженого майна нижча за вказану суму [мовиться про суму, яка є меншою за 250 НМДГ, – *О. Д.*], єдиним засобом захисту порушеного права власності є цивільно-правова відповідальність за відсутності ознак іншого кримінального правопорушення» (с. 120–121);

б) домінуючим (за висловлюванням С. Шапченка) теоретичним і правозастосовним підходом, згідно з яким специфічними орієнтирами, які можуть впливати на вирішення питання про поширення/непоширення такої характеристики, як стадія, на значну частину видів кримінальних правопорушень, є окремі нормативні юридичні конструкції, що використовуються в їх складах (на кшталт вжитого у ч. 1 ст. 194 КК формулювання «що заподіяло шкоду у великих розмірах»), і в межах якого (підходу) стадія замаху визнається неможливою, якщо законодавець пов'язує кримінальну відповідальність із настанням певних суспільно небезпечних наслідків, вказаних у диспозиції норми Особливої частини КК, яких у конкретній ситуації фактично не спричинено (наприклад, ч. 5 ст. 152 КК – згвалтування, що спричинило тяжкі наслідки; ч. 4 ст. 187 КК – розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; ст. 364 КК – зловживання владою або службовим становищем, що заподіяло істотну шкоду

або тяжкі наслідки).

5. З огляду на формулювання теми своєї дисертації, М. Мартишко мав б показати, яке розуміння кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення він обстоює. Справа в тому, що всупереч підходам, наведеним в юридичній літературі (праці А. Вознюка, Я. Лантінова та ін.), здобувач фактично самоусунувся від розгляду проблематики санкцій як досліджуваної ним заборони, так і статей КК про відповідальність за «споріднені» (суміжні) посягання. Аналіз санкцій у дисертації обмежується констатацією тієї очевидної обставини, що санкції спеціальних щодо ст. 194 КК норм (статті 347, 347¹, 352, 378, 399 КК) передбачають суворіші покарання (с. 106–108). При цьому у науці кримінального права, як відомо, вироблено низку правил побудови санкцій кримінально-правових норм, яких законодавцю слід неухильно дотримуватися для того, щоб забезпечити суд можливістю призначити винуватому законне, справедливе і достатнє покарання, досягнувши мети, визначеної в ч. 2 ст. 50 КК. Переконалий у тому, що, по-перше, наукова обґрунтованість побудови санкції кримінально-правової норми має не менше значення, ніж правильне конструювання її диспозиції, і, по-друге, характер (вид і розмір) покарання за кримінальне правопорушення є невід'ємною частиною його кримінально-правової характеристики. З огляду на сказане, вважаю, що дисертанту варто було дослідити (причому як у статиці, так і в динаміці) санкції ст. 194 КК і, відповідно, в авторській редакції цієї кримінально-правової заборони, яка стала логічним завершенням проведеного дослідження (с. 199–200), навести пропозиції щодо поліпшення караності умисного знищення або пошкодження чужого майна.

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація М. Мартишка «Кримінально-правова характеристики умисного знищення або пошкодження майна» є кваліфікаційною науковою працею, яка містить положення, що мають

істотне значення для правничої науки, а саме розкрито кримінально-правову характеристику умисного знищення або пошкодження чужого майна, на підставі чого висунуто конструктивні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» і вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами.

Автор дисертації – Микита Володимирович Мартишко – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

професор кафедри кримінально-правової політики

та кримінального права

навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ДУДОРОВ

ПІДПИС ЗАСВ.
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА
14. 07.

